

En ny elledning vid Fågelbacken

Boplatslämningar från romersk järnålder

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 147
Hubbo-Jädra 3:2
Hubbo socken
Västmanlands län

Maud Emanuelsson

En ny elledning vid Fågelbacken

Boplatslämningar från romersk järnålder

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 147
Hubbo-Jädra 3:2
Hubbo socken
Västmanlands län

Maud Emanuelsson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2009

Omslagsfoto: Del av ledningssträckan sett från väster. Fotograferat av Stefan Elgh i augusti 2008.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

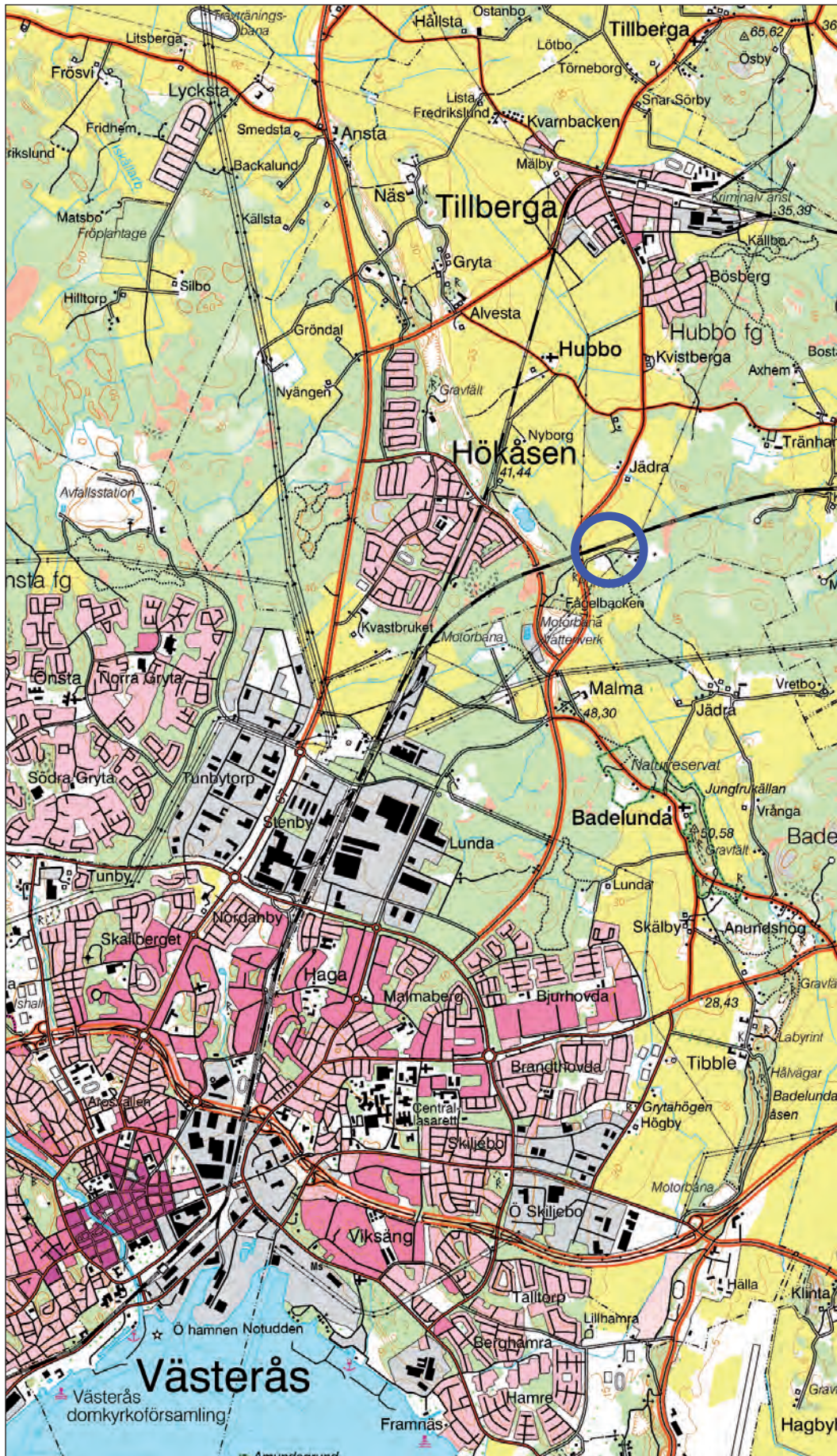
ISSN: 1653-7408

ISBN: 978-91-86255-14-5

Tryck: Just Nu, Västerås 2009.

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund.....	6
Ärendet.....	6
Syfte	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Genomförande och metod.....	8
Resultat och slutsats.....	9
Anläggningsritningar.....	10
Referenser.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter.....	13

Figur 1. Utdrag ur Gröna kartan. Platsen för undersökningsområdet är markerat med en blå cirkel. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Sten- och järnåldersboplatsen RAÄ 147 i Hubbo socken, känd som Fågelbacken, delundersöktes 1993 och 1994 i samband med anläggandet av Mälarbanans dubbelspår. Omfattande lämningar från neolitikum och romersk järnålder påträffades. Därför beslutade Länsstyrelsen i Västmanlands län att en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning skulle genomföras i samband med en omdragning av en elledning söder om fornlämningen. Arbetet genomfördes av Stefan Elgh den 12–13 augusti och Anna-Lena Hallgren den 4 och 12 september 2008, båda från Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen. Maud Emanuelsson har sammanställt rapporten.

Inom en 200 meter lång sträcka påträffades nio boplatslämningar: sex härdar, två stolphål och en grop. Två av härdarna har ¹⁴C-daterats till romersk järnålder, vilket stämmer väl med den äldre undersökningens resultat.

Bakgrund

Ärendet

Inför Vattenfall Elddistribution AB:s ombyggnad av elledningsnätet vid sten- och järnåldersboplatsen Fågelbacken (RAÄ 147, Hubbo sn) ansåg Länsstyrelsen i Västmanlands län att en förundersökning i form av schaktningsövervakning skulle genomföras. Länsstyrelsen utsåg genom direktval Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) som utförare. Utifrån länsstyrelsens kravspecifikation upprättade KM en undersökningsplan och kostnadsberäkning. Länsstyrelsen tog beslut i ärendet den 10 juli 2008 (1st dnr 431-7283-08) med stöd av 2 kap. 13 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML).

Syfte

Förundersökningen i form av schaktningsövervakning avsåg att avgränsa fornlämning inom schaktet samt att dokumentera anläggningar och kulturlager. Om större anläggningar eller komplexa lager framkom skulle arbetet avbrytas för samråd med länsstyrelsen.

Topografi och fornlämningsmiljö

Boplatsen Fågelbacken (RAÄ 147) är belägen strax öster om Badelundaåsen i Hubbo socken, Västmanland. Åsen dominerar det omgivande öppna odlingslandskapet. Åkermarken ligger omkring 35 meter över havet medan åsen sträcker sig upp mot 45 metersnivån. Geologiskt består boplatsen av sand.

I närområdet kring Fågelbacken finns det rikligt med fornlämningar med en kronologisk spännvidd från yngre stenålder till vikingatid (se figur 2 och 3). Flera av dessa är helt eller delvis arkeologiskt undersökta, främst i samband med anläggandet av Mälarbanan vid mitten av 1990-talet (Bäckström m. fl. 1995; Hulth 1998; Lekberg manus, okänt tryckår; Löfstrand 1966; Olsson 1917; Welinder 1987). Bland de omfattande resultaten kan särskilt fyra hyddor samt ett dödshus (RAÄ 73, Hubbo sn) framhållas. Samtliga lämningar härrör från stenålder. Inom RAÄ 73 framkom även förromerska järnålderslämningar. Dessa har tolkats som delar av en och samma enhet, kopplad till gravfält RAÄ 26, Hubbo sn som är av äldre järnålderskaraktär, samt en intilliggande hålväg. Det är tydligt att även boplatserna RAÄ 75 och 147, båda Hubbo sn, utgör delar av en och samma boplatser med flera kronologiska faser (Apel m. fl. 1995:48; Lekberg manus:27). Inom RAÄ 147 har dels boplatserlämningar från äldre stenålder – bland annat ett hus från stridsyxekultur, dels två delvis samtida gårdar från yngre romersk järnålder och folkvandringstid påträffats. Den delundersökta boplatsen RAÄ 75 rymmer också sten- och äldre järnålderslämningar. Dessutom har även resterna av en vikingatida bro undersökts (Bäckström m. fl. 1995). Bron finns omnämnd på en intillstående runsten (RAÄ 74:2, Hubbo sn).

I närområdet finns det två hällkistor. En ska ha påträffats 1921 i samband med breddning av väg vid gravfältet RAÄ 26. Ett ögonvittne ska ha liknat hällkistan vid en mindre gånggrift belägen under mark (Lekberg manus:25). Det är idag okänt om

denna hållkista finns kvar. Den andra hållkistan är belägen i en stensättning sydöst om undersökningsområdet (RAÄ 40, Hubbo sn). Anmärkningsvärt är att vid hållkistan viker en hälväg tydligt av och rundar fornlämningen (RAÄ 814, Västerås stad). Cirka 350 meter nordväst om undersökningsområdet, vid en plats idag kallad för "Gropen", hittades 1922 ett depåfynd från yngre bronsålder bestående av bland annat ett glasögonformat spänne, två halsringar, en svanhalsnål, en armring och en fingerring (Stenberger 1956). Förekomsten av högar vittnar om att platsen fortfarande var viktig under den yngre järnåldern. I området finns ett flertal hälvägssystem som tillsammans med åsen och runstenen vittnar om att området varit viktigt ur kommunikationssynpunkt. Flera av hälvägarna bildar tillsammans relativt långa sträckor, avbrutna endast av uppodlade partier.

Registrerade lämningar

RAÄ Typ

26	Gravfält, äja. H	147	Boplats, stå + äja, delundersökt. H
40	Hållkista, H	152	Fyndplats för flintskrapa, H
41	Hög, H	158	Boplats, undersökt. H
73	Boplats, stå, undersökt. H	161	Boplats, undersökt. H
74:1	Fyndplats för runsten H	162	Boplats, undersökt. H
74:2	Runsten, H	169:1-2	Område med kolningsgropar, H
74:3	Boplats, undersökt. H	170	Kolningsgrop, H
75	Boplats, stå + äja, delundersökt. H	181	2 härdar, undersökta. H
80	Stensättning H	188	Boplats, undersökt. H
109	Fyndplats för bronsföremål, H	811	Skärvstenshög, V
114	Fyndplats för båtyxa, H	814	Hälvägssystem, V f.d. RAÄ 157, Hubbo sn
131	Skålgrop, H	908:1	Hälväg, V
146	2 högar, H	908:2	Kolningsgropar, V

Figur 2 och 3. Fornlämningsskarta i skala 1:10 000 samt lista över registrerade lämningar i närområdet. H = Hubbo socken, V = Västerås stad. Undersökningsområdet är markerat med en mörkblå linje.

Genomförande och metod

Schaktningsövervakningen genomfördes i samband med ordinarie schaktning. Undersökningsområdet kom att utvidgas något jämfört med den ursprungliga planen eftersom markförhållandena krävde att ledningarna trycktes under vägen. För att kunna genomföra detta grävdes en utvidgning där tryckmaskinen skulle stå.

De boplatslämningar som framkom undersöktes till hälften och profilen dokumenterades i skala 1:20. Anläggningarna och schakten ritades in manuellt och digitaliserades i efterhand. Tre kolprov analyserades avseende vedart, varav två valdes ut för ^{14}C -analys vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala.

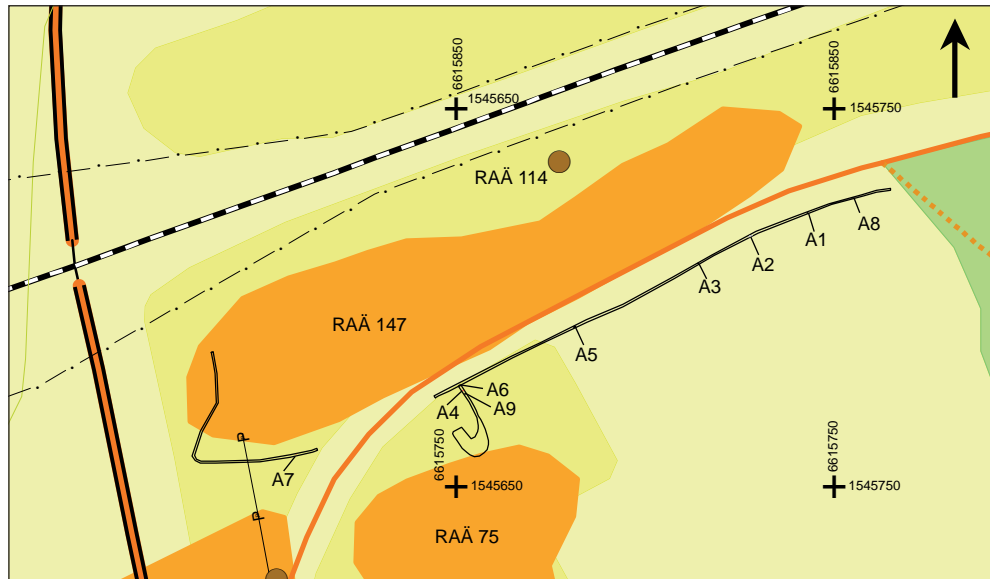

Figur 4 och 5.

På den översta bilden grävs schaktet som skall rymma tryckmaskinen. På bilden till vänster har maskinen placerats i schaktet. Fotograferat av Anna-Lena Hallgren.

Resultat och slutsats

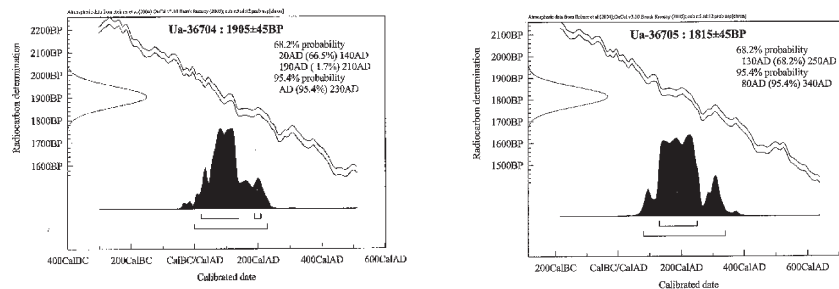
I det cirka 0,6 meter smala och 200 meter långa schakt som grävdes i ledningssträckan påträffades och undersöktes sammanlagt nio boplatsanläggningar: sex härdar, två stolphål och en grop. Med tanke på schaktets smala bredd framkom förhållandevis rikligt med anläggningar. Alla anläggningar utom ett stolphål påträffades öster om vägen, tämligen jämt fördelade längsmed hela undersökningssträckan (figur 6). Samtliga anläggningar framkom under ploglagret och underlaget i schaktet utgjordes av sand. Samtliga anläggningar redovisas i sektion och i vissa fall i plan på nästföljande sidor.

Figur 6. Schakt- och anläggningskarta i skala 1:2 000.

Kolprov från tre härdar vedartsanalyserades av Erik Danielsson på Vedlab (2008). Proverna innehöll björk (A1), gran (A3) och al (A8). Av dessa valdes björk och al ut för datering eftersom dessa prover har en lägre egenålder och därför sannolikt ger en säkrare datering. Både al och björk brinner lungt och ger mycket glöd och har därför ofta primärt valts som bränsle.

Båda kolproven daterades till romersk järnålder, vilket stämmer väl överens med den intilliggande boplatsen Hubbo 147. Resultaten från schaktningsövervakningen visar att boplatsen inte är avgränsad utan att den sträcker sig något längre söder och österut än vad som tidigare har redovisats. Det stärker tolkningen att RAÅ 147 och RAÅ 75 är *en* enhet.

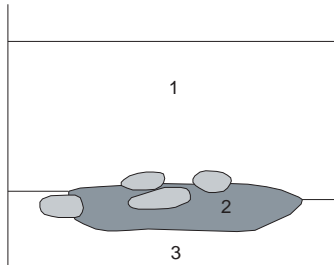
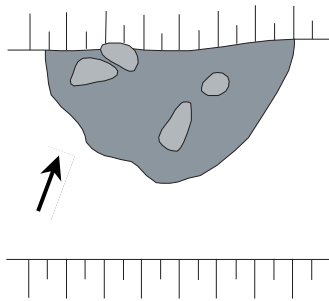

Figur 7. Grafer över dateringarna. Den vänstra grafen är resultatet från prov 2 i härd A8 och den högra grafen visar resultatet från härd A1.

Anläggningsritningar

Samtliga ritningar är i skala 1:20.

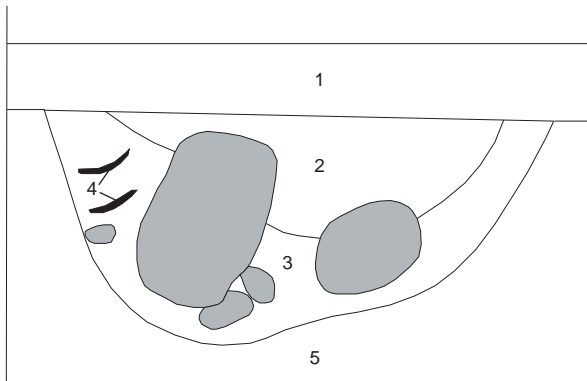
A1 - Härd

0,65 x 0,35 m stor och 0,25 m djup

1. Ploglager
2. Kulturpåverkad sand, riklig förekomst av sot, kol och skärvsten
3. Opåverkat underlag, sand

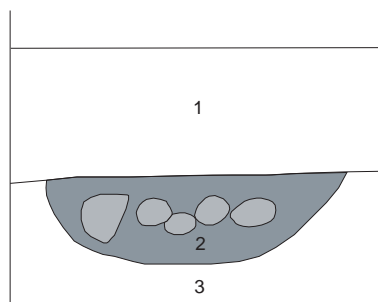
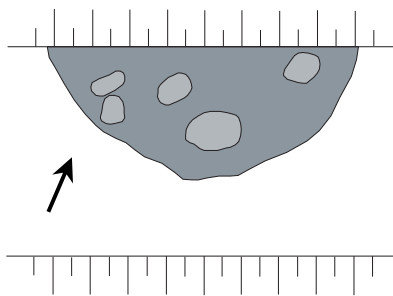
A2 - Grop

1,30 x 0,60 m stor och 0,60 m djup

1. Ploglager
2. Kulturpåverkad mörkgrå sand
3. Kulturpåverkad melerad sand
4. Kollinser
5. Opåverkat underlag, sand

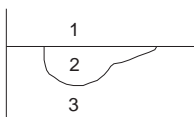
A3 - Härd

0,8 x 0,35 m stor och 0,24 m djup

1. Ploglager
2. Kulturpåverkad mörkgrå sand, rikligt inslag av sot, kol och skärvsten
3. Opåverkad sand

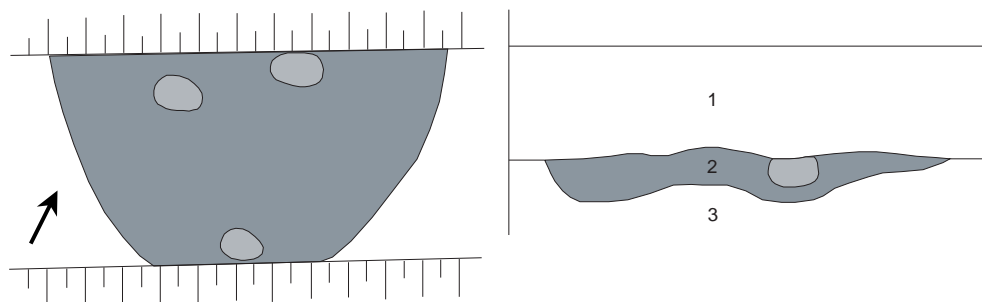
A4 - Stolphål

0,3 x 0,4 m stor 0,05-0,15 m djup

1. Ploglager
2. Kulturpåverkad brun sand med enstaka inslag av kol
3. Opåverkad sand

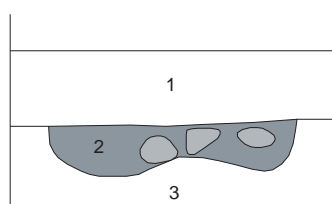
A5 - Härd

0,9 x minst 0,6 m stor och 0,1 m djup

1. Ploglager
2. Kulturpåverkad sand med inslag av sot, kol och skärvsten.
3. Opåverkad sand.

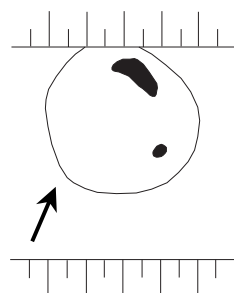
A6 - Härd

0,64 x 0,50 m stor och 0,06-0,12 m djup

1. Ploglager
2. Kulturpåverkad sand med inslag av sot, kol och skärvsten
3. Opåverkad sand

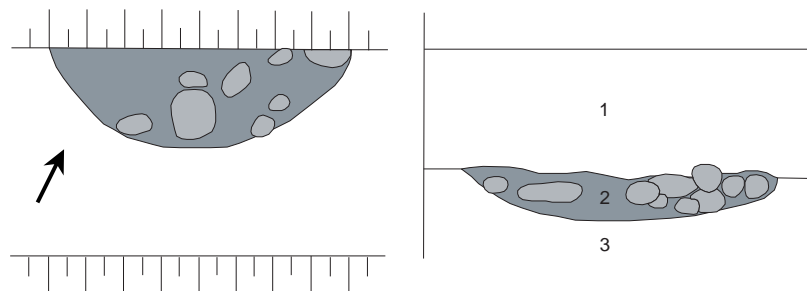
A7 - Stolphål

0,2 x 0,2 m stor och 0,16 m djup

1. Kulturpåverkad sand med inslag av sot
2. Opåverkad sand

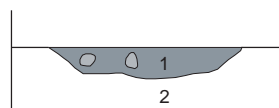
A8 - Härd

0,8 x 0,26 m stor och 0,12 m djup

1. Ploglager
2. Kulturpåverkad brunaktig sand med sot, kol och skärvsten
3. Opåverkad sand

A9 - Härd

0,5 x 0,5 m stor och 0,15 m djup

1. Kulturpåverkad sand med sot, kol och skärvsten
2. Opåverkad sand

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Digitala fornminnesregistret, FMIS.
Digitala fastighetskartan över Västerås kommun.
Jordartskartan 11G Västerås SO. SGU Ser Ae nr 64.

Otryckta källor

Danielsson, E. 2008. Vedartsanalyser på material från Västmanland, Hubbo sn. Hubbo-Jädra 3:2 Fågelbacken. Vedlab rapport 0848.

Litteratur

Apel, J-E., Bäckström, Y., Hallgren, F., Knutsson, K., Lekberg, P., Olsson, E., Steineke, M. & Sundström, L. 1995. Fågelbacken och trattbägarsamhället. Samhällsorganisation och rituella samlingsplatser vid övergången till en bofast tillvaro i östra Mellansverige. TOR Vol. 27:1. Uppsala.

Bäckström, Y., Elgh, S., Lekberg, P. & Waks, B-G. 1995. *Fågelbacken. Raä 75, Jädra 3:2, Hubbo sn, Västmanland*. Arkeologisk förundersökningsrapport 1995:11. Förundersökningsrapporter från Arkeologiskonsult AB.

Hulth, H. 1998. Fyra järnåldersboplatser längs Mäljarbanan. I: Andersson, K. (red) *Suionum Hinc Civitates. Nya undersökningar kring norra Mälardalens äldre järnålder*. OPIA 19. Uppsala.

Lekberg, P. (red) Manus. *Fågelbacken. Ett fornlämningskomplex i östra Västmanland. Del 1. Lämnings från tidigneolitikum, mellanneolitikum och järnålder undersökta 1993. Raä 73, 147 och 158*. Slutundersökningsrapport. Tryckta rapporter från Arkeologikonsult AB, nr 14.

Lekberg, P. (red) Manus. *Fågelbacken. Ett fornlämningskomplex i östra Västmanland. Del 2. Lämnings från mellanneolitikum, senneolitikum och järnålder undersökta 1994. Raä 74:3, 14, 160, 161, 162 och 163. Hubbo sn, Västmanland. Textdel*. Rapport till länsstyrelse från Arkeologikonsult AB i samarbete med Arkeologiska institutionen vid Uppsala universitet.

Lekberg, P. Okänt tryckår. *Fågelbacken. Raä 73, Hubbo sn, Västmanland*. Arkeologisk förundersökningsrapport. Arkeologikonsult.

Löfstrand, L. 1966. Västmanlands stenålder. *Västmanlands Fornminnesförenings Årsskrift* 46. Västerås.

Olsson, E. 1917. Stenåldern i Västmanland, Dalarna och Gästrikland. *Ymer* 1917.

Welinder, S. 1987. Keramikstilar på Fågelbacken för 5000 år sedan. *Västmanlands Fornminnesförenings Årsskrift*. 65. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Kulturmiljövård Mälardalens dnr:</i>	KM 08084
<i>Länsstyrelsens dnr, beslutsdatum:</i>	431-7283-08
<i>Länsstyrelsens handläggare:</i>	Lillemor Schützler
<i>Undersökningsperiod:</i>	12–13 augusti, 4 och 12 september 2008
<i>Arkeologtimmar i fält:</i>	24
<i>Maskintimmar inkl. igenläggning:</i>	Vattenfall stod för maskin
<i>Personal:</i>	Maud Emanuelsson (projektledare och rapportansvarig) Stefan Elgh (fält) Anna-Lena Hallgren (fält)
<i>Exploateringsyta:</i>	0,6 x 200 meter
<i>Undersökt yta:</i>	0,6 x 200 meter
<i>Belägenhet:</i>	Hubbo-Jädra 3:2, Hubbo sn, Västmanland
<i>Ekonomisk karta:</i>	11G 3j
<i>Koordinatsystem:</i>	RT90 2,5 gon V
<i>Koordinater (sydvästra hörnet):</i>	x6615759, y1545579
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Kommer att överföras till Västmanlands läns museum efter att projektet har avslutats.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs